

KÖNYVSZEMLE

Georg Kraus: *Erdélyi Krónika 1608-1665*. Eredeti címe: *Siebenbürgische des Schässburger Stadtschreibers Georg Kraus 1608-1665*. Fordította, jegyzetekkel ellátta és a bevezetőt írta Vogel Sándor. Budapest, 1994. 800 l.

A szerző 1607. szeptember 17-én született tehetős nagyszebeni szász patrícus családban. Tanulmányait szülővárosában kezdte meg és a fejedelmi kancellárián tanulta meg a legfontosabb hivatali teendőket. 1628-ban, szász patrícus ifjak szokása szerint, külföldi peregrinációra indult. Fél évig Bécsben tartózkodott, innen Itáliába ment és a padovai akadémián másfél évet töltött. A humanista szellemű egyetemen jogi tanulmányokat folytatott és az ókor klasszikusait tanulmányozta. 1631-ben jött haza; városi hivatalt nem töltött be, hanem kereskedelemmel foglalkozott. Az 1645. évi szebeni polgárfelkelés elfojtása után elhagyta szülővárosát és 1646-ban Segesvárra költözött, ahol a városi jegyző tisztelet töltötte be az 1679. január 26-án bekövetkezett haláláig. Élete összefonódott Segesvár sorsával. Itt vált történetíróvá és írta meg nagy művét 1650- és 1679 közötti esztendőkből.

Georg Kraus krónikája szervesen kapcsolódik a megelőző segesvári történetírók munkáihoz, sőt azt egyenesen Johannes Ursinus műve folytatásának szánta.

Az Erdélyi Krónika 1608-tól 1665-ig terjed. Az első esemény, amellyel leírását kezdi Báthory Gábor fejedelemmé választása, az utolsó pedig az 1665. május 1-i gyulafehérvári országgyűlés, mellyel krónikája zárolsó nélkül meg is szakad. Munkája előszavában megjegyzi, hogy "csak arról írok, ami Erdélyre, Magyarországra, Havaselve és Moldvára vonatkozik, és csak akkor, ha az erdélyi fejedelmeknek okuk volt a háborúskodásra." Műve, a legtöbb 17. századi történetíró munkájához hasonlóan, kortörténet: azt írja le, amit maga is átélt. Tárgyát Erdély 17. századi helyzete határozta meg. Krónikájának gerincét a politikai, hadi, diplomáciai és művelődési események alkotják. Nagy korszakokat fog át; az első éveknek rövidebb teret szentel, és ahogy közeledik az 1657-ben bekövetkezett katasztrófa felé, lesz mind részletesebb.

Munkájának első részében Báthory Gábor uralkodásával foglalkozik és adatszerűen mutatja be a rendi kiváltságokat semmibe vevő, a külföldi hatalmakat maga ellen ingerlő, a szászok jogait megsértő, a vesztébe rohanó fejedelem cselekedeteit.

A Bethlen Gáborra vonatkozó fejezete művének csak kis része, mégis jelentős helyet foglal el a nagy fejedelem krónikásai között. Forrásértékű a fejedelem ellen irányuló szász-nemesi összeesküvés leírása. Vázolja a fejedelem részvételét a 30 éves háborúban, majd Brandenburgi Katalin rövid uralkodását ismerteti.

Kortársként írja le I. Rákóczi György fejedelemmé választását és az Esterházy Miklós nádorral támadt ellentéteket. Hangot ad azoknak az erdélyi nemeseknek, akik nem szívesen fogadták a fejedelmet, mert idegennek, magyarországinak tekintették. Foglalkozik a fejedelem részvételével a 30 éves háborúban és közlését a linzi békekötéssel zárja.

Részletesen foglalkozik II. Rákóczi György emelkedésével, nagyratörő háborúival és bukásával, mellyel romba döntötte Erdélyt. Krónikájának több mint felét, az 1657-1665 közötti események: a II. Rákóczi György és Barcsai Ákos, a Barcsai Ákos és Kemény János, a Kemény János és Apafi Mihály, a német és a török párt közötti küzdelem, valamint a török-tatár hadak pusztításának és az erdélyi nép szenvedésének leírása teszi ki.

Részletesen tárgyalja a krónikája által összefogott idő európai eseményeit is, főként ha azok kapcsolatban állottak az erdélyi fejedelmek hadjárataival vagy politikai döntéseivel. Kitér a három rend: a székelyek, a szászok és a magyar nemesség surlódásaira; feltárja a szász társadalom belső ellentmondásait, melyek a szebeni és segesvári polgárok felkeléséhez vezettek. Kitér II. Rákóczi György akciójára, midőn felszabadulást és adómentességet ígér azoknak a jobbágyoknak, akik törökellenes harcában részt vesznek. Társadalmi nyugtalanság jelentkezett a székelyek körében is, melyet Kraus parasztháborúhoz hasonlított.

A segesvári szász történetíró érdeklődik a gazdasági ügyek is. Dicséri Bethlen Gábor kereskedését az európai államokkal. A gazdasági ügyekben mindig a szász polgárság érdekeit képviseli. A krónikában helyet kapnak a művelődési mozzanatok és kiemeli Bethlen Gábor művelődéspolitikáját. Végül megemlékezik az időjárás, rendkívüli természeti jelenségekről, elemi csapásokról és pestisjárványokról, melyekkel szemben a kor embere szinte tehetetlen.

Georg Kraus vallási kérdésekben szász lutheránus. A katolikusokat nem kedveli. A nagyszőlősi csata után elégtétellel állapítja meg, hogy az Isten pogányok - törökök - által megmentette az országot a pápák kegyetlenségétől, mert "mint hírlik Kemény János a katolikusoknak ígérte a protestáns templomokat." A jezsuitákat gyűlöli, mert cselszövéseikből sok baj származik. A 17. században szokásos felekezeti túlzásokra azonban nem ragadtatja magát. Jellemző, hogy bár megemlíti Pázmány Pétert, a magyarországi ellenreformáció vezetőjét, egy rossz szava sincs róla.

Nem rokonszenvezik a puritánokkal és az unitáriusokkal. Megemlékezik a szombatosokról és elítélésükről, valamint az unitáriusok ellen 1638-ban hozott dési egyezségről. Ezzel kapcsolatban feljegyzi, hogy: "Ítéletet mondtak továbbá egy tehetős kolozsvári férfi Ötvös György fölött és nyilvánosan megkövezték, mert szitkozódott és azt mondta, hogy nem sokra tartja Krisztust, ha pedig a földre jönne, ásót adna a vállára és szőlőhegyére küldené." (156. l.) Az említett személy valójában Toroczkai Máté unitárius püspök (1601-1616) fia, János, aki foglalkozására nézve ötvös volt. Toroczkai János nem volt szombatos, hanem Jézus embervoltát valló radikális unitárius, ezért részesült halálbüntetésben.

Georg Kraus hazája Erdély, még akkor is, ha a magyarokról és a székelyekről hírláló megjegyzéseket tesz. Krónikájában helye van az ország valamennyi népének. A történeti eseményeket mindig az önálló erdélyi állam

szemszögéből ítéli meg. Krónikája a maga sokszínűségében a 17. századi Erdély és a kor emberének világát tárja elénk. Munkája Erdély 17. századi történetének maradandó értékű forrása.

A krónika német nyelvű kiadásából és az eredeti kézirat alapján készített fordítás, a bevezetés és a jegyzetek Vogel Sándor elismerésre méltó munkája. A magas színvonalú nyomtatás és kötetzeti kivitelezés az Egyetemi Nyomda érdeme.

Georg Kraus "Erdélyi Krónika" című művét olvasóink figyelmébe ajánljuk.

(- . -)

Gaal György: *Magyarok utcája*. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása. Kolozsvár, 1995. 188 l.

A könyv a kolozsvári egykori Bel- és Külmagyar utcák telkeit, házait és lakóit mutatja be; fő forrása a város 1868-69 óta vezetett telekkönyve. Kolozsvár történeti keresztmetszetének feldolgozása kiapadhatatlan gazdagsággal nyújt adatokat mindenki számára, kezdve a legegyszerűbb érdeklődőtől el egészen a kutatókig.

A könyv bevezetője után a szerző Kolozsvár történetének rövid áttekintését adja: "Mi egyetlen kolozsvári utca fejlődésrajzát akarjuk az alábbiakban összeállítani, de ehhez elkerülhetetlen bevezetőben az egész város fejlődését összefoglalni, mert az utca története szervesen kapcsolódik a városéhoz, a kettő csak összefüggésében vizsgálható, s az utcatörténetben benne lesz a város történet is."

Ezt követően építkezési és stílusorszakokról, telektípusokról, városfelosztásról és utcaszámozásról, valamint a Főtér arculatán végbement változásról ír. Ismertetést kapunk arról is, hogy a kolozsvári utcák elnevezésének is megvan a maguk története. Ezeket a neveket a város lakói - a középkortól kezdve - spontánul adták, s a XIV. századból fennmaradt egyetlen magyar utcanev épp a "Magyar" utcáé (1372-ből). A váron belüli utca és a falakon túli folytatása is ugyanazt a nevet viselte, és a XVII. század közepétől (1660) terjedt el az a következetes megjelölés, hogy a várfalon belüli utcák elé a Belső, a falon kívüli folytatásukhoz a Külső szót ragasztották, létrehozva ezzel a Belső- és Külső jelzőszerkezetű utcaneveket. 1869-ben Kolozsvár 150 utcájából 7 Belső és ugyanannyi Külső utca volt.

A Magyar kapu lebontása után 1872-ben, a Magyar utcára vonatkozó nehézkes Belső és Külső megjelölés helyett többnyire Bel-Magyar és Kül-Magyar utcát említettek. 1899-től pedig a Bel- és Kül-Magyar utcák nevei időről időre megváltoztak, és az elnevezésekkel is teljesen elhatárolták a két útszakaszt. A Bel-Magyar utcából Kossuth Lajos, a Kül-Magyar utcából egyszerűen csak Magyar utca lett. Az első világháború után egyesült újra a két utca Győzelem sugárút név alatt, majd 1930-tól Mareşal Foch-ra változtatták. 1941-től pedig szintén Kossuth és Magyar utca név szerepel, az utóbbit aztán Vörös Hadsereg-re keresztelték. 1965-ben az egész sugárutat Lenin név alatt egyesít-

tették és az 1989-es események után, először 1989 December 22, majd 1989 December 21 elnevezést kapta. Ezek az utcanév-változások világosan tükrözik egy-egy kor, rendszer kezdetét avagy letűnését, mely létjogosultságát ilyen formában is meg akarta pecsételni.

A könyv legnagyobb részét a Belső és Külső Magyar utca házról-házra való bemutatása képezi, melyet az író - a lehetőségekhez mérten - képanyaggal, festményekkel, fényképekkel való reprodukciókkal egészített ki.

Hozzánk unitáriusokhoz elsősorban a Belső Magyar utca áll közel, mert az ellenreformáció idején a főtéri templom (1716) és iskola (1718) elvétele után ebben az utcában rendezkedett be és építette ki központját az Unitárius Egyház.

Gaal György hosszas kutatómunkája eredményeképpen részletesen mutatja be ezeknek az épületeknek is a rendeltetését, lakóit. Ismerteti a Huszár-féle házat, amelybe 1718-ban költözött a főtéri iskola, s amely nagy erőfeszítések árán kétszintes kollégiummá épült ki. Majd kitér az ún. Sora épületére, amelynek helyén egykor házas telek volt. Közülük az első a XVIII. századtól kezdve a nagy múltú szemeriai Joó családé volt, melynek tagjai jelentős szerepet játszottak az Unitárius Egyház életében. Ezt a házat 1872-ben Berde Áron jogakadémiai tanár vette meg, aki korábban az Unitárius Kollégium vegy- és természettan tanára volt, jeles meteorológus, akadémiai levelező tag. A második telken levő házat "lebontásig az unitáriusok a második, majd első papi házként ismerték." A harmadik ház legismertebb tulajdonosa a Pákei család volt, s közülük az utolsó Pákei József egyházi főjegyző.

A templom és az új Unitárius Kollégium épületei után az ezekkel szemben levő házak, telkek és lakóik bemutatása következik. A kötet szerzője így halad előre, házról-házra, egyszer az utca bal, majd jobb oldalának a megismertetésével. Nem marad ki a Bolyai utca sarkán levő unitárius kollégiumi tanári lakás sem. Itt lakott Aranyosrákosi Székely Mózes, Kovácsi Antal, Nagy Lajos, Simén Domokos, Buzogány Áron és mások. Ennek közvetlen szomszédságában van az utca legpatinásabb épülete, a "csúcsíves gótikus portálét őrző" ház, a mai unitárius püspöki lakás.

Az épületek térbeli elhelyezéséhez a következő 4 db. melléklet nyújt segítséget:

1. A Belső Magyar utca telkei Kolozsvár első, 1869-es Bodányi Sándor-féle telekkönyvi térképéről;
2. Az Unitárius Kollégium helyén lebontott épületek alaprajza Pákei Lajos 1899-ből származó felmérése alapján;
3. Kossuth Lajos utca telekkönyvi térképe (1970);
4. A Magyar utca elejének telekkönyvi térképe (1970).

Ezt a gazdag unitárius egyháztörténeti adatokat tartalmazó könyvet minden olvasónak a figyelmébe ajánljuk.

Molnár B. Lehel

ELŐFIZETŐINK FIGYELMÉBE!

A Keresztény Magvető előfizetési díja belföldön 6000 lej, melyet a lelkeszi hivatal útján vagy közvetlenül az egyházi központban (Episcopia Unitariana, 3400 Cluj-Napoca, B-dul 21 Decembrie nr. 9.) lehet befizetni.

Az előfizetési díj a nyugati országok részére évi 20 dollár.

Megrendelés száma 296/1996.

Készült a GLORIA Nyomdában

Kolozsvár — Telefon: 064/197744; 064/197788

